

УДК 631.15:38.439.5
JEL Classification Q12

Петриченко Олександр
к.е.н., доцент, доцент кафедри аналізу та статистики
Вінницький національний аграрний університет
м. Вінниця, Україна
E-mail: ursulatko@rambler.ru

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА МОЛОКА У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Анотація

Вступ. Занепад молочної галузі значною мірою зумовлений збитковістю виробництва молока, тому кількість сільськогосподарських підприємств, які займаються молочним скотарством, постійно зменшується. Локальне вивчення специфіки й проблем розвитку галузі на місцевому рівні з поширенням наукових результатів на регіональний і республіканський рівні призводить до помилкових практичних дій сільськогосподарських товаровиробників. Водночас у багатьох сільськогосподарських підприємствах молочне скотарство розвивається досить успішно, що свідчить про наявність можливостей і резервів підвищення ефективності виробництва молока.

Методи. Дослідження побудовано з використанням методів аналізу (економіко-статистичних рядів динаміки) й синтезу, графічного методу, структурування, групування сільськогосподарських підприємств за чинниками впливу на ефективність виробництва молока.

Результати. Аналіз динамічних коливань показників розвитку галузі молочного скотарства та їх впливу на ефективність виробництва молока показав, що закупівельна ціна на вироблене в сільськогосподарських підприємствах молоко знаходиться на межі повної собівартості. Проте з підвищенням рівня товарності продукції зростає його закупівельна ціна, виручка від реалізації та ефективність виробництва. На ефективність виробництва молока впливає раціональне використання кормів та підвищення продуктивності корів завдяки оснащенням молочних ферм сучасними технологіями виробництва. Доведено, що зростання ефективності виробництва молока обумовлюється також підвищенням рівня концентрації, спеціалізації та інтенсифікації його виробництва, а маса прибутку виступає засобом сприяння розвитку молочної галузі навіть за умови зниження її ефективності.

Перспективи. Створення умов для підвищення рівня товарності, концентрації, спеціалізації, інтенсифікації продукції сприятиме розвитку галузі молочного скотарства й підвищенню рівня ефективності виробництва молока у сільськогосподарських підприємствах.

Ключові слова: сільськогосподарське підприємство, виробництво молока, собівартість, прибуток, рентабельність.

Вступ.

Ефективність належить до багатовимірних, узагальнюючих, результативних показників будь-якого виду діяльності. В ефективності сконцентровано комплекс взаємопов'язаних чинників, які формують її рівень і визначають тенденції змін у динаміці. Ефективність виробництва молока включає технологічну (рівень продуктивності корів і якість сировини), економічну (результати / витрати) і соціальну (задоволення потреб суспільства та інтересів індивіда) компоненти.

Закономірність дослідження ефективності молочної галузі в сільськогосподарських підприємствах окреслюється цінністю сировини для виробництва важливих продуктів харчування, кризовим станом цієї галузі, визначенням чинників впливу на підвищення ефективності виробництва молока у молокопродуктовому ланцюзі. Оцінювання ефективності використання виробничого потенціалу молочного скотарства спирається на застосування комплексу відповідних критеріїв і системи взаємопов'язаних показників для визначення поточного стану й динаміки протікання економічних процесів і явищ у галузі, виявлення резервів покращення ефективності виробництва молока.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Проблемі ефективності виробництва молока приділяється велика увага багатьох дослідників. Організацію технологічних процесів з переорієнтацією їх на кінцеві результати прибуткового виробництва молока на прикладі функціонуючої агрофірми комплексно опрацьовує Є. Величко [1]. Чинники впливу на динаміку економічної ефективності виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах та позитивні зрушення у галузі молочного скотарства аналізує Т. Руткевич [2]. Основні напрями ефективного виробництва молока, що включають зниження собівартості продукції на основі концентрації поголів'я корів, обґрунтовує А. Яковлева [3]. Системні проблеми виробництва молока в Україні на основі інтегрального показника його економічної ефективності окреслили Т. Гринько і С. Єфімова [4]. Залучати дорадчі служби для надання практичних рекомендацій щодо підвищення економічної ефективності виробництва молока пропонують Н. Герасимчук і В. Таїров [5]. Причини зниження ефективності виробництва молока, чинники впливу на його прибутковість і стратегічні завдання підвищення ефективності молочного скотарства досліджує О. Місінкевич [6]. Динаміку основних показників молочного скотарства та перспективи становлення й розвитку виробництва молока вивчають Х. Махмудов і А. Олійник [7]. На негативні тенденції в молочному скотарстві, необхідність формування ефективного молокопродуктового підкомплексу в співпраці держави, виробників молока і переробників вказують В. Антощенко й О. Кравченко [8]. Вплив концентрації, спеціалізації та інтенсифікації виробництва на підвищення прибутковості молока в сільськогосподарських підприємствах регіону досліджує Н. Ляліна [9]. Організаційно-економічні умови функціонування товаровиробників галузі молочного скотарства в регіоні аналізує О. Бінер [10]. Проте різноплановість і локальність проведених досліджень переконує в необхідності проведення комплексного дослідження ефективності виробництва молока у сільськогосподарських підприємствах країни.

Мета.

Метою статті є аналіз динаміки показників розвитку молочної галузі сільськогосподарських підприємств, обґрунтування чинників та шляхів підвищення ефективності виробництва молока.

Методологія дослідження.

Вивчення молочної галузі сільськогосподарських підприємств як складної соціально-економічної підсистеми молокопродуктового ланцюга агропромислового виробництва здійснюється на засадах системного підходу.

Дослідження динаміки комплексу показників ефективності виробництва молока ґрунтується на використанні аналізу, синтезу та графічного методів, а показника витрат – на структуруванні виробничої собівартості продукції.

Вплив продуктивності корів, концентрації поголів'я корів, спеціалізації сільськогосподарських підприємств, інтенсифікації молочної галузі на показники ефективності виробництва молока досліджено шляхом використання методів статистичного групування та порівняння.

Результати.

Реформування підприємств аграрного сектору економіки України несприятливо вплинуло на структуру й обсяги виробництва молочної галузі. Від початку ХХ ст. дотепер основними виробниками молока в сільському господарстві залишаються господарства населення.

У 2005 р. було вироблено 13714 тис. т молока, де частка господарств населення становила 81,2 %. З обсягу 5607 тис. т закупленого переробними підприємствами молока на господарства населення припадало 60,5 %. Це стало причиною зниження якості молокопродукції, неврегульованості цінової політики, втрат продуктивності сировинних зон.

У 2016 р. було вироблено 10382 тис. т молока з часткою господарств населення 73,9 %, а закуплено 3710 тис. т, у т. ч 32,3 %, від господарств населення та 67,7 %, від сільськогосподарських

підприємств.

Загальне скорочення на 24,3 % виробництва молока при його нарощенні на 4,8 % підприємствами і зменшенні на 31,0 % домогосподарствами та скорочення на 33,8 % закупівлі молока переробними підприємствами при його нарощенні на 37,2 % підприємствами і зменшенні на 64,7 % домогосподарствами аграрної сфери за період 2005–2016 рр. свідчать про деякі позитивні зрушення у виробництві молока сільськогосподарськими підприємствами (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка ефективності виробництва молока у сільськогосподарських підприємствах*

Показники	Роки							
	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Поголів'я, тис. голів	810	533	525	523	511	521	489	464
Виробництво, тис. т	2380	2125	2165	2403	2480	2634	2616	2604
Надій від 1 корови, кг	2939	3990	4124	4598	4849	5060	5351	5607
Виробнича собівартість 1 ц, грн	83	200	233	243	273	294	353	433
Виробничі витрати на 1 голову, грн	2443	7965	9601	11157	13215	14883	18882	24265
Реалізовано, тис. т	1923	1893	1962	2203	2278	2447	2438	2423
Рівень товарності молока, %	80,8	89,1	90,6	91,7	91,9	92,9	93,2	93,0
Виробнича собівартість 1 ц реалізованої продукції, грн	82	201	234	238	272	290	350	432
Повна собівартість 1 ц, грн	92	229	264	267	304	328	395	476
Виручка, млн грн	1987	5109	6142	6009	7878	8918	10843	13627
Ціна 1 ц, грн	103	270	313	273	346	364	445	562
Прибуток всього, млн грн	217	774	958	137	945	887	1217	2099
Рентабельність, %	12,2	17,8	18,5	2,3	13,6	11,0	12,6	18,2

*Джерело: розроблено на основі [11].

За період 2005–2010 рр. поголів'я корів у досліджуваних підприємствах скоротилося на 34,2 %, продуктивність корів підвищилася на 35,8 %, обсяг виробництва молока зменшився на 10,7 %, а реалізації продукції – на 1,6 % при зростанні товарності від 80,8 до 89,1 %, або на 8,3 в.п. Виробнича і повна собівартість 1 ц молока, виробничі витрати на 1 гол. та виробнича собівартість 1 ц реалізованої продукції у 2010 р. порівняно з 2005 р. зросли відповідно у 2,4 і 2,5, 3,3 та 2,5 раза. Підвищення ціни у 2,6 раза вплинуло на збільшення у 2,6 раза виручки від реалізації продукції, зростання у 3,6 раза прибутку (у 2,2 раза з урахуванням інфляції) та на 5,6 в.п. рентабельності виробництва.

У 2016 р. порівняно з 2010 р. поголів'я корів скоротилося на 12,9 %. Проте, завдяки підвищенню продуктивності корів на 40,5 %, валове виробництво молока зросло на 22,5 %, а обсяг реалізації збільшився на 28,0 %, у т. ч. за рахунок підвищення рівня товарності, на 3,9 %. Показники виробничої і повної собівартості одиниці продукції, виробничих витрат на 1 корову та виробничої собівартості 1 ц реалізованої продукції зросли у 2,2 і 2,1, 3,0 та 2,1 раза, відповідно. Ціна підвищилася у 2,1 раза, виручка від реалізації молока і прибуток збільшилися у 2,7 раза, рентабельність зросла на 0,4 в.п. Але з урахуванням інфляції прибуток зменшився у 2016 р. відносно 2010 р. на 13,2 %. В динаміці показники ефективності виробництва молока характеризуються значними коливаннями (рис. 1).

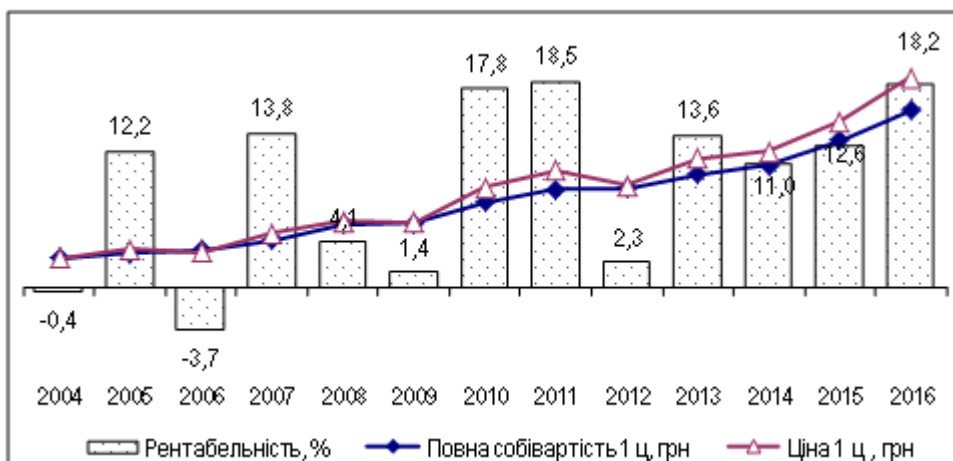

Рис. 1. Динаміка показників ефективності виробництва молока*

*Джерело: розроблено на основі [11].

Показники рис. 1 переконливо свідчать, що ціна на молоко знаходиться на межі повної собівартості. З огляду на це важливо проаналізувати структуру собівартості виробництва молока у сільськогосподарських підприємствах України (табл. 2).

Таблиця 2

Структура собівартості виробництва молока у сільськогосподарських підприємствах України*

Показники	Роки										
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
Виробнича собівартість	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	
у т. ч. прямі матеріальні витрати	65,1	64,8	64,9	66,1	66,6	67,4	68,7	69,5	72,4	75,0	
з них: корми	46,2	46,0	46,2	47,0	47,6	48,4	49,9	47,9	51,5	54,6	
нафтопродукти	6,6	6,6	5,8	5,8	5,7	5,7	5,1	5,8	5,7	4,9	
оплата послуг і робіт сторонніх організацій	3,1	2,9	3,2	3,3	3,5	3,6	3,4	3,7	3,9	4,2	
інші матеріальні витрати	9,2	9,2	9,8	10,0	9,7	9,7	10,2	12,1	11,3	11,2	
прямі витрати на оплату праці	23,5	22,5	21,3	19,4	18,8	19,1	16,9	16,0	14,6	13,9	
інші прямі витрати та загально-виробничі витрати	11,3	12,7	13,8	14,5	14,7	14,6	14,4	14,5	13,0	11,0	
з них: амортизація необоротних активів	3,7	4,1	4,5	4,2	3,9	4,2	4,5	4,3	4,1	4,6	
відрахування на соціальні заходи	3,9	5,1	6,2	6,9	6,8	6,6	6,1	5,8	5,2	3,1	
інші прямих та загально-виробничі витрати	3,8	3,6	3,0	3,4	3,9	2,7	3,8	4,3	3,7	3,4	

*Джерело: розроблено на основі [11].

За показниками табл. 2 найбільша частка виробничої собівартості молока припадає на прямі матеріальні витрати. У динаміці досліджуваного періоду вона зросла у 2016 р. порівняно з 2007 р. майже на 10 %, а частка витрат на корми збільшилася на 8,4 в.п. Водночас на 1,1 в.п. зросла частка оплати послуг і робіт сторонніх організацій, на 2 в.п. – решти матеріальних витрат, на 0,9 в.п. – амортизації необоротних активів. Проте на 1,7 в.п. зменшилася частка на нафтопродукти, на 9,6 в.п. – прямих витрат на оплату праці, на 0,3 в.п. – інших прямих та загально-виробничих витрат, на 0,8 в.п. – відрахування на соціальні заходи, на 0,4 в.п. – інших прямих та загально-виробничих

витрат.

Отже, структура собівартості виробництва молока у динаміці має тенденцію до змін. У 2007 р. найбільшу частку в собівартості молока, що становила 73 % загалом, мали корми і прямі витрати на оплату праці з нарахуваннями (рис. 2).

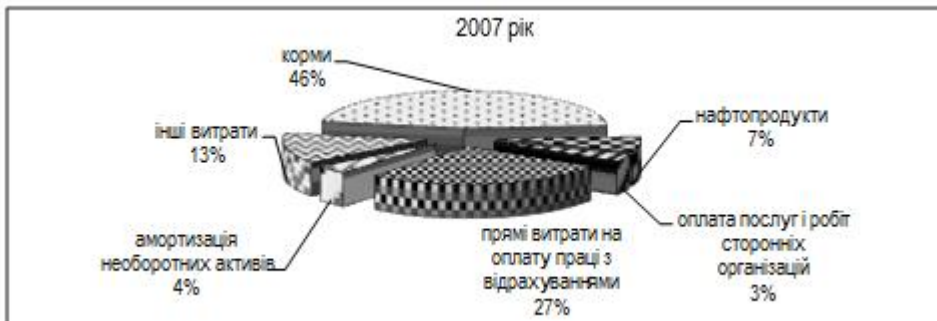

Рис. 2. Структура собівартості виробництва молока за 2007 р.*

*Джерело: розроблено на основі [11].

У 2016 р. частка кормів і прямих витрат на оплату праці з відрахуваннями в структурі собівартості загалом становила 71 %, що на 2 в.п. менше порівняно з 2007 р. (рис. 3).

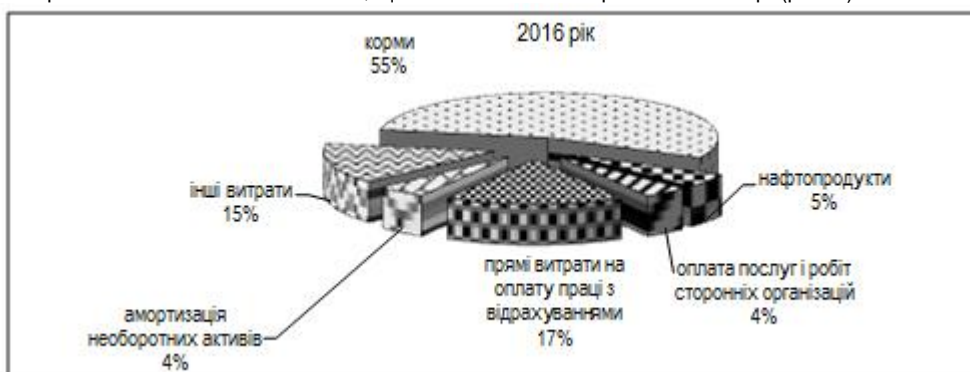

Рис. 3. Структура собівартості виробництва молока за 2016 р.*

*Джерело: розроблено на основі [11].

Значний вплив на ефективність виробництва молока має підвищення продуктивності корів, що водночас забезпечує зростання продуктивності праці у молочній галузі та зниження витрат на виробництво 1 т молока. Проте високу продуктивність мають лише промислові господарства, в яких молочнотоварні ферми оснащені сучасними технологіями виробництва молока (табл. 3).

Аналіз даних табл. 3 показує, що в I групі господарств порівняно з VII групою продуктивність корів нижча майже у 4,3 раза, ціна реалізації 1 ц продукції – в 1,3 раза, а виробнича собівартість 1 ц молока і собівартість 1 ц реалізованої продукції вища на 3,7 і 2,4 % відповідно. Середня рентабельність виробництва у підприємствах VII групи у 2016 р. була вищою порівняно з I групою підприємств на 28 в.п. На відміну від збитків на суму 47,7 тис. грн у I групі господарств, підприємства VII групи отримали в середньому 4,1 млн грн прибутку.

Таблиця 3

Вплив продуктивності корів на прибутковість виробництва молока у сільськогосподарських підприємствах України, 2016 р.

Показники	Групи господарств за продуктивністю корів, кг							Усього
	I	II	III	IV	V	VI	VII	
	до 3000	3001–3500	3501–4000	4001–4500	4501–5000	5001–6000	більше 6000	
Кількість господарств у групі, од.	390	140	131	142	110	218	390	1521
Поголів'я на 1 господарство, голів	135	217	208	272	285	358	528	305
Виробництво молока на 1 господарство, ц	2388	7107	7879	11626	13563	19879	39995	17116
Реалізовано на 1 господарство, ц	2034	6490	6811	10505	12728	18413	37603	15888
Частка групи у реалізації, %	3,3	3,8	3,7	6,2	5,8	16,6	60,7	100,0
Надій від 1 корови, кг	1770	3268	3786	4281	4761	5556	7568	5606
Виробнича собівартість 1 ц молока, грн	445,0	382,8	421,6	442,8	450,6	446,9	429,2	432,7
Собівартість 1 ц реалізованої продукції, грн	486,2	425,3	470,4	476,5	473,7	489,2	475,0	475,7
Ціна реалізації, грн за 1 ц	462,8	506,4	500,0	539,1	530,6	545,6	585,3	562,6
Одержано прибутку, всього на 1 господарство, тис. грн	-47,7	526,5	201,9	657,6	723,8	1039,2	4148,9	1380,1
Рентабельність, %	-4,8	19,1	6,3	13,1	12,0	11,5	23,2	18,3

*Джерело: розроблено на основі [11].

Найнижчою собівартістю продукції за досліджуваний період виділяється II група господарств, де середній надій на корову становить 3268 кг. При рентабельності виробництва 19,1 % на одне господарство в середньому вони отримали по 526,5 тис. грн прибутку.

Зростання обсягів виробництва і реалізації молока на одне господарство від I до VII групи сільськогосподарських підприємств у 16,7 і 18,5 раза, відповідно, корелює з підвищенням продуктивності корів у 4,3 раза і збільшенням поголів'я у 3,9 раза. Стає очевидним прояв ефекту масштабу, обумовленого взаємопов'язаними процесами концентрації, спеціалізації та інтенсифікації виробництва. Висока концентрація поголів'я корів безпосередньо пов'язана з розміром господарства й забезпечує вищі показники прибутковості виробництва (табл. 4).

Таблиця 4

Вплив концентрації поголів'я на прибутковість виробництва молока у сільськогосподарських підприємствах України, 2016 р.

Показники	Групи господарств за поголів'ям корів, гол.						Усього
	I	II	III	IV	V	VI	
	до 50	51–100	101–250	251–500	501–1000	більше 1000	
Кількість господарств у групі, од.	258	243	482	324	144	70	1521
Середній розмір господарства (с.-г. угідь), га	1432	1730	2346	3679	6008	20511	3559
Поголів'я на 1 господарство, голів	25	77	171	356	678	2051	305
Виробництво молока на 1 господарство, ц	854	2947	7553	19528	45287	122963	17116
Реалізовано на 1 господарство, ц	652	2589	6907	17922	42140	116624	15888
Частка групи у реалізації, %	0,7	2,6	13,8	24,0	25,1	33,8	100,0
Надій від 1 корови, кг	3348	3807	4419	5485	6678	5995	5606
Виробнича собівартість 1 ц молока, грн	413,8	418,1	428,2	426,5	435,4	438,9	432,7

Продовження табл. 4

Собівартість 1 ц реалізованої продукції, грн	450,3	458,4	462,3	463,7	478,0	489,9	475,7
Ціна реалізації, грн за 1 ц	441,9	473,8	511,8	550,4	577,4	590,3	562,6
Одержано прибутку, всього на 1 господарство, тис. грн	-5,5	40,0	342,3	1553,5	4189,2	11704,8	1380,1
Рентабельність, %	-1,9	3,4	10,7	18,7	20,8	20,5	18,3

*Джерело: розроблено на основі [11].

За даними табл. 4 збільшення поголів'я корів на одне господарство забезпечує підвищення показників економічної діяльності. І група з поголів'ям до 50 голів, а в середньому на одне господарство 25 корів, має нижчі показники собівартості 1 ц молока, проте й значно нижчу ціну реалізації продукції, порівняно з іншими групами сільськогосподарських підприємств. Прибутковістю характеризуються групи господарств з поголів'ям понад 50 корів. Водночас з нарощенням поголів'я зростають і показники господарської діяльності економічних суб'єктів.

У VI групі порівняно з II групою підприємств за поголів'ям корів показники середнього розміру господарства вищі в 11,9 раза, поголів'я корів – у 26,6, виробництва молока – в 41,7, реалізації продукції – у 45,1 раза з часткою 33,8 % в загальному обсязі, надою на одну корову – в 1,6 раза, виробничої собівартості 1 ц і реалізованої продукції – на 5,0 і 6,9 %, відповідно, ціни реалізації 1 ц молока – на 33,6 %, прибутку – в 292,6 раза, а рентабельності виробництва – на 17,1 в.п.

Проте, основне виробництво молока сконцентроване у 33,2 % господарств IV–VI груп великомасштабного бізнесу, частка яких у загальному обсязі реалізації продукції становить 82,9 % з прибутками від господарської діяльності у галузі молочного скотарства від 1,5 млн грн в IV групі з поголів'ям 356 корів на одне підприємство, до 4,2 млн грн у V групі економічних суб'єктів з молочним стадом в середньому 678 корів та 11,7 млн грн у VI групі господарств з середнім поголів'ям корів 2051 гол.

Підвищення виробничої і реалізаційної собівартості 1 ц продукції у V групі господарств порівно з IV групою на 2,1 і 3,1 % відповідно компенсується зростанням ціни реалізації 1 ц молока на 4,9 %, а підвищення виробничої собівартості 1 ц і собівартості 1 ц реалізованої продукції у VI групі відносно V групи на 0,8 і 2,5 % частково відшкодовується зростанням на 2,2 % ціни реалізації 1 ц молока.

Викладене дає підстави для висновку, що концентрація виробництва у молочному скотарстві окреслюється нарощенням поголів'я і продуктивності корів та позитивно впливає на показники прибутковості галузі. Водночас концентрація поголів'я корів у сільськогосподарських підприємствах безпосередньо пов'язана із спеціалізацією виробництва й визначається часткою молока у структурі товарної продукції, яка визначає її рівень. Концентрація виробництва, збільшення частки молока у загальному обсязі реалізованої продукції поглиблює спеціалізацію у галузі молочного скотарства (табл. 5).

Дані табл. 5 підтверджують, що збільшення частки молока у структурі товарної продукції позитивно впливає на показники господарювання. У I групі з 0,6 % молока у товарній продукції, до якої належать 76 підприємств з поголів'ям 59 корів в середньому, низькою товарністю виробленої продукції, що становить 49,7 %, вищою собівартістю і нижчою ціною реалізації продукції порівняно з іншими групами суб'єктів господарювання виробництво молока виявилось збитковим. В інших 98,4 % підприємств з підвищенням рівня спеціалізації зростають показники прибутковості господарювання.

У VI групі з високим рівнем спеціалізації, де частка молока у товарній продукції становить 64,4 %, порівняно з II групою (3,2 %), поголів'я корів на одне господарство у 3 рази більше, виробництво молока – у 3,7, а його реалізація – у 3,9 раза, продуктивність корів на 23,1 % вища. При зростанні на 19,6 % виробничих витрат на 1 голову виробнича собівартість знижується на 3 %,

а собівартість 1 ц реалізованої продукції – на 5,4 %. Ціна реалізації 1 ц молока у VI групі на 12,6 % вища відносно II групи господарств. При вищій на 20,3 в.п. рентабельності одержано у 14,7 раза більше прибутку.

Таблиця 5

Вплив спеціалізації сільськогосподарських підприємств на прибутковість виробництва молока, 2016 р.

Показники	Групи господарств за часткою молока у структурі товарної продукції, %						Усього
	I	II	III	IV	V	VI	
	до 1	1,01–5	5,01–10	10,01–25	25,01–50	більше 50	
Кількість господарств у групі, од.	76	233	226	434	317	185	1471
Частка молока у структурі товарної продукції, %	0,6	3,2	7,0	16,7	35,0	64,4	14,6
Частка групи у реалізації, %	0,4	5,9	11,1	28,5	35,9	18,3	100,0
Поголів'я на 1 господарство, гол.	59	151	266	308	458	457	315
Виробництво молока на 1 господарство, ц	2588	6784	12834	17036	29158	25374	17681
Реалізовано на 1 господарство, ц	1287	6087	11839	15859	27367	23867	16428
Надій від 1 корови, кг	4357	4507	4819	5529	6362	5549	5613
Виробничі витрати на 1 голову, грн	17958	20015	21449	23974	27185	23930	24287
Виробнича собівартість 1 ц молока, грн	412,2	444,1	445,1	433,6	427,3	431,2	432,7
Собівартість 1 ц реалізованої продукції, грн	512,2	488,6	503,8	473,2	473,5	462,0	475,7
Ціна реалізації, грн за 1 ц	487,9	521,8	547,6	550,3	571,8	587,3	562,6
Одержано прибутку, всього на 1 господарство, тис. грн	-31	203	518	1224	2690	2991	1427
Рентабельність, %	-4,7	6,8	8,7	16,3	20,8	27,1	18,3

*Джерело: розроблено на основі [11].

Проте частка VI групи з високим рівнем спеціалізації на молочному скотарстві становить 12,6 % загальної кількості господарств, а щодо реалізації продукції – 18,3 %. Підприємства IV і V групи з рівнем спеціалізації 16,7 і 35,0 % відповідно, виробляють в середньому 1,7 і 2,9 тис. т, реалізують 1,6 і 2,7 тис. т, а загалом утримують 64,4 % сировинного ринку молока в сукупності сільськогосподарських підприємств.

З огляду на підвищення рівня концентрації і спеціалізації молочного скотарства об'єктивним динамічним процесом його розвитку стає інтенсифікація виробництва молока, що забезпечується додатковими вкладеннями на 1 корову і здійснюється на засадах використання новітньої техніки і прогресивних технологій (табл. 6).

Аналіз даних табл. 6 свідчить про взаємозв'язок концентрації та інтенсифікації виробництва. Нарощення поголів'я корів від I до VII групи господарств у 3,3 раза супроводжується підвищенням у 6,3 раза рівня виробничих витрат (у 7 раз на корми) на 1 корову, які водночас забезпечують підвищення продуктивності корів лише у 3,8 раза. Тому збільшення виробничих витрат на голову худоби від 5,9 до 37,4 тис. грн, у т. ч. на корми від 3,3 до 23 тис. грн підвищує собівартість продукції.

У VII групі господарств виробнича собівартість 1 ц молока і собівартість 1 ц реалізованої продукції майже в 1,7 раза вища порівняно з I групою. Зростання ціни реалізації 1 ц молока від 493,9 грн у I групі господарств до 594,5 грн у VII групі або в 1,2 раза не відшкодовує підвищення собівартості реалізованої продукції, що призводить до зниження рівня рентабельності виробництва на 42,8 в.п. Водночас концентрація та інтенсифікація виробництва у галузі молочного скотарства збільшує масу прибутку. Так, у VII групі в середньому на одне господарство отримано у 5,4 раза більше прибутку ніж у I групі. Маса прибутку виступає засобом сприяння розвитку молочного

скотарства навіть за умови зниження ефективності виробництва.

Таблиця 6

Вплив інтенсифікації галузі молочного скотарства на ефективність виробництва молока у сільськогосподарських підприємствах, 2016 р.

Показники	Групи господарств за виробничими витратами на 1 корову, грн							Усього
	I	II	III	IV	V	VI	VII	
	до 10000	10001– 14000	14001– 18000	18001– 22000	22001– 26000	26001– 30000	більше 30000	
Кількість господарств у групі, од.	293	240	206	229	167	147	239	1521
Поголів'я на 1 господарство, голів	167	175	209	263	345	558	546	305
Виробничі витрати на 1 голову, грн	5989	12250	16051	20154	24003	27882	37448	24260
у т. ч. витрати на корми, %	54,5	55,6	58,0	58,7	57,9	59,7	61,4	59,3
Надій від 1 корови, кг	2067	3327	4650	4866	5783	6338	7792	5606
Виробнича собівартість 1 ц молока, грн	289,7	368,2	345,2	414,2	415,1	439,9	480,6	432,7
Собівартість 1 ц реалізованої продукції, грн	316,1	424,0	379,5	444,1	457,7	487,3	524,1	475,7
Ціна реалізації, грн за 1 ц	493,9	490,4	519,6	533,6	550,8	570,1	594,5	562,6
Одержано прибутку, всього на 1 господарство, тис. грн	524	340	1232	1054	1746	2769	2804	1380
Рентабельність, %	56,2	15,6	36,9	20,2	20,3	17,0	13,4	18,3

*Джерело: розроблено на основі [11].

Висновки і перспективи.

Зрушення у молочній галузі сільськогосподарських підприємств характеризуються скороченням поголів'я корів, яке не компенсується їх продуктивністю й призводить до зменшення обсягів виробництва молока, та нестабільністю показників його ефективності в динаміці. Підвищення ефективності виробництва молока у 2005–2011 рр. супроводжується її різким зниженням в 2012 р. і зростанням у 2012–2016 рр.

Зростання частки матеріальних витрат у собівартості молокопродукції в динаміці корелює з підвищенням продуктивності праці та зниженням прямих витрат на її оплату. Підвищення продуктивності корів має прямий і зворотній зв'язок з концентрацією поголів'я, нарощенням валового виробництва молока, зростанням обсягів та ціни реалізації одиниці продукції, прибутковості й рентабельності господарювання.

Збільшення частки молока у структурі товарної продукції, або рівня спеціалізації сільськогосподарських підприємств, та виробничих витрат на 1 корову як показника інтенсифікації галузі молочного скотарства стають дієвими чинниками впливу на ефективність виробництва молока.

Підвищення рівня ефективності виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах має здійснюватися на засадах спеціалізації, концентрації та інтенсифікації виробництва.

Список використаних джерел

1. Величко Є. І. Економічна ефективність виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах. *Вісник Полтавської державної аграрної академії*. 2015. № 4. С. 103–108.
2. Руткевич Т. І. Економічна ефективність виробництва молока. URL : http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/12_2015/56.pdf (дата звернення: 21.05.2018).
3. Яковлева А. О. Проблеми та основні напрямки ефективного виробництва молока в Черкаській області. URL : [http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_22\(2\)_ekon/stat_20_1/75.pdf](http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_22(2)_ekon/stat_20_1/75.pdf) (дата звернення: 21.05.2018).

4. Гринько Т. В., Єфімова С. А. Економічна ефективність виробництва молока та резерви її підвищення. URL : <http://vestnikdnu.com.ua/archive/201372/grinko.html> (дата звернення: 12.05.2018).
5. Герасимчук Н. А., Таїров В. А. Шляхи підвищення економічної ефективності молочного скотарства з використанням дорадницьких послуг. URL : https://er.knuid.edu.ua/bitstream/123456789/2726/1/20161026_507.pdf (дата звернення: 12.05.2018).
6. Місінкевич О. П. Економічна ефективність виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах Хмельницької області. URL : www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?... (дата звернення: 12.05.2018).
7. Махмудов Х. З, Олійник А. С. Ефективність виробництва молока: аналіз сучасного стану та шляхи розвитку. *Агросвіт*. 2013. № 9. С. 9–12.
8. Антощенкова В. В., Кравченко О. М. Економічна ефективність виробництва та реалізації молока в Україні. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2016. № 3. С. 39–44.
9. Ляліна Н. С. Теоретико-методологічні та практичні засади формування економічного механізму підвищення рибутковості виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Вип. 11. С. 98–102.
10. Бінер О. В. Аналіз організаційно-економічних умов функціонування виробників молока у Львівській області. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип. 14. С. 259–267.
11. Державна служба статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>. (дата звернення : 12.05.2018)

Статтю отримано: 14.05.2018 / Рецензування 15.06.2018 / Прийнято до друку: 18.06.2018

Olexandr Petrychenko

PhD (in Economics), Associate Professor, Associate Professor

Department of Analysis and Statistics

Vinnitsia National Agrarian University

Vinnitsia, Ukraine

E-mail: ursulatko@rambler.ru

EFFICIENCY OF MILK PRODUCTION AT THE AGRICULTURAL ENTERPRISES

Abstract

Introduction. The decline of the dairy industry is caused to a great extent by unprofitability of milk production, therefore the number of dairy enterprises is constantly decreasing. Local study of specifics and problems of the industry development at the local level with the dissemination of scientific results at the regional and republican level leads to erroneous practical actions of agricultural commodity producers. At the same time, dairy cattle breeding develops quite successfully at many agricultural enterprises, which indicates the availability of opportunities and reserves for increasing the efficiency of milk production.

Methods. The research is based using methods of analysis (economic and statistical series of dynamics) and synthesis, graphic method, structuring, grouping of agricultural enterprises by factors influencing the efficiency of milk production.

Results. Analysis of the dynamic fluctuations of indicators of the dairy industry development and their impact on the efficiency of milk production showed that the purchase price of milk produced at agricultural enterprises is within the full cost limit. However, with a higher level of product marketability, its purchasing price, sales revenue and production efficiency are increasing. Milk production efficiency is influenced by the rational use of feeds and increased productivity of cows due to the equipment of dairy farms with modern production technologies. It is proved that the growth of milk production efficiency is also conditioned by the increase in the level of concentration, specialization and intensification of production, and the mass of profit serves as a means of promoting the development of the dairy industry, even if its effectiveness is reduced.

Discussion. Providing of conditions for increasing the level of marketability, concentration, specialization, intensification of products will promote the development of the dairy industry and increase the level of efficiency of milk production at agricultural enterprises.

Keywords: agricultural enterprise, milk production, cost, profit, profitability

References

1. Velychko, Ye.I. (2015). Ekonomichna efektyvnist vyrobnytstva moloka v silskohospodarskykh pidpryemstvakh [Economic efficiency of milk production at agricultural enterprises]. *Visnyk Poltavskoi derzavnoi*

ahramoi akademii [Journal of Poltava State Agrarian Academy], 4, 103–108.

2. Rutkevych, T. I. Ekonomichna efektyvnist vyrobnytstva moloka [Economic efficiency of milk production]. *www.economy.nayka.com.ua*. Retrived from : http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/12_2015/56.pdf.

3. Jakovleva, A. O. Problemy ta osnovni napriamky efektyvnoho vyrobnytstva moloka v Cherkaskii oblasti. *www.kntu.kr.ua*. Retrived from : [http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_22\(2\)_ekon/stat_20_1/75.pdf](http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_22(2)_ekon/stat_20_1/75.pdf).

4. Hryenko, T.V., & Efimova, C. A. Ekonomichna efektyvnist vyrobnytstva moloka ta rezervy yii pidvyshchennia. *vestnikdnu.com.ua*. Retrived from : <http://vestnikdnu.com.ua/archive/201372/grinko.html>.

5. Herasymchuk, N.A., & Tairov, V. A. Shliakhy pidvyshchennia ekonomichnoi efektyvnosti molochnoho skotarstva z vykorystanniam doradnytskykh posluh. *er.knutd.edu.ua*. Retrived from : https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/2726/1/20161026_507.pdf.

6. Misiuk, O. P. Ekonomichna efektyvnist vyrobnytstva moloka v silskohospodarskykh pidpryemstvakh Khmelnyzkoï oblasti. *www.irbis-nbuv.gov.ua*. Retrived from : www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?....

7. Mahmudov, Kh. Z., & Olinyk, A. S. (2013). Efektyvnist vyrobnytstva moloka: analiz suchasnoho stanu ta shliakhy rozvytku [Efficiency of milk production: analysis of the current state and ways of development]. *Agrosvit* [AgroSvit], 9, 9–12 .

8. Antoshchenkova, V.V., & Kravchenko, O.M. (2016). Ekonomichna efektyvnist vyrobnytstva ta realizatsii moloka v Ukraini [Economic efficiency of milk production and sales in Ukraine]. *Aktualni problemy innovatsiinoï ekonomiky* [Actual problems of innovative economy], 3, 39–44.

9. Lialina, N. S. (2017). Teoretyko-metodolohichni ta praktychni zasady formuvannia ekonomichnoho mekhanizmu pidvyshchennia prybutkovosti vyrobnytstva moloka v silskohospodarskykh pidpryemstvakh [Theoretical, methodological and practical principles of formation of the economic mechanism for increasing the profitability of milk production at agricultural enterprises]. *Naukovi visnyk Uzhgorodskoho nazionalnoho universynetu* [Scientific Bulletin of the Uzhgorod National University], 11, 98–102.

10. Biner, O. V. (2018). Analiz orhanizatsiino-ekonomichnykh umov funktsionuvannia vyrobnykiv moloka u Lvivskii oblasti [Analysis of organizational and economic conditions of functioning of milk producers in Lviv region]. *Ekonomika i suspilstvo* [Economics and Society], 14, 259–267.

11. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. *www.ukrstat.gov.ua*. Retrived from : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Received: 05.14.2018 / Review 06.15.2017 / Accepted 06.18.2018

